

L'ESCOLA MUNICIPAL D'EDUCACIÓ ESPECIAL VILAJOANA: HISTÒRIA I PERSPECTIVES

per Xavier Biosca i Badia

(ariadna)

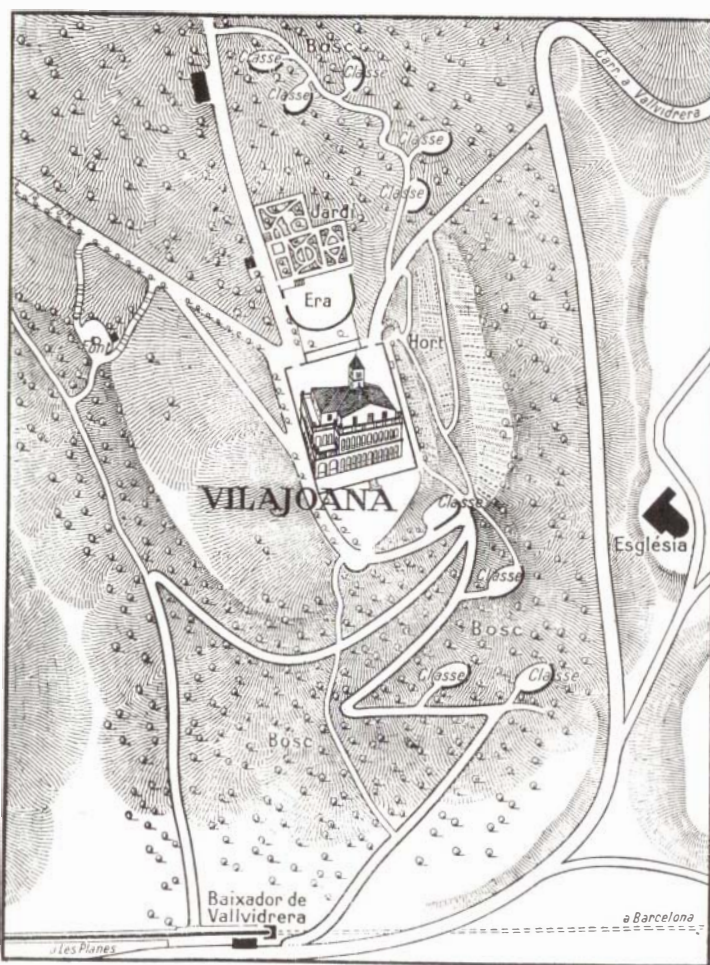
Xavier Biosca i Badia (Vilafranca del Penedès, 1952). Llicenciat en psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i especialista en pedagogia terapèutica. Actualment és director de l'Escola Municipal d'Educació Especial Vila-joana.

Sobre els orígens i la història de l'escola Vila-joana, hi ha una bibliografia abundant. L'obra que ens informa de la gènesi i les primeres incidències de l'Escola fou redactada per l'assessoria tècnica de la comissió de cultura de l'Ajuntament de Barcelona (1922) i té per títol: *Les construccions escolars de Barcelona*. Hem de dir d'entrada que tant aquesta obra com d'altres de consultades manquen d'una visió i anàlisi de la perspectiva educativa i la seva evolució a fi d'atendre realment i de manera progressiva cada cop més les necessitats reals i quotidianes dels nens deficients. Hem

Els primers temps

De tota manera, voldria fer conèixer mínimament, perquè en part és l'objecte d'aquest escrit, la llarga història d'aquesta institució que ha atès des de l'any 1800 una població de nens deficients molt àmplia i variada. Les notícies que ens dona Antoni Rispa, director que fou de l'Escola, en la seva *Memoria relativa a las enseñanzas de los sordomudos y de los ciegos* (1865), referent a la fundació de l'Escola, donen com a inici l'any 1816, sota la direcció del frare Manuel Estrada, sacerdot profès de l'orde de sant Domingo, en el convent de Santa Caterina.

Aquesta data de fundació és inexacta, ja que del llibre esmentat abans, *Les construccions escolars a Barcelona*, diu que la primera formació escolar barcelonina de sords-muts, i per tant la primera configuració de l'escola Vila-joana, va ser establerta el dia 16 de febrer de l'any 1800, en el Saló de Cent de les Cases Consistorials de Barcelona i la direcció fou confiada a Joan Albert Martí, prevere. El que sí que és cert és que la ratificació oficial d'aquesta institució es va fer realment el 1816, ja que durant aquests primers setze anys només s'imparteixen algunes matèries a diferents locals cedits per l'Ajuntament, més fruit de la bona volun-

La ubicació geogràfica de Vila-joana (gravat, 1922)

tat que de cap planteig previ, i evidentment amb molt poc material, la qual cosa desgraciadament encara passa ara.

El pare Estrada, havent presentat un ampli informe a l'Ajuntament per a l'aprovació i subvenció de l'Escola, va rebre el primer títol de mestre en sords-muts de la ciutat de Barcelona el 31 de maig del 1816, amb l'encàrrec d'ensenyar, a "aquells desgraciats, la seva doctrina cristiana i de llegir i escriure i de comptes".

Durant els següents anys, l'escola pateix tota mena de canvis i desgràcies, és tancada i oberta contínuament, a vegades per causes polítiques, econòmiques, o per

mort de la persona que n'era responsable, etc., etc. És una peregrinació per llocs i locals molt llarga i de poc interès per a transcriure-la ací. Així les coses, ens trobem que el 1861 es reforma i reglamenta la unió de l'escola de sords-muts amb la de cecs, i se'n constitueix una de sola. L'escola de cecs havia seguit una història paral·lela i bastant similar a la dels sords-muts durant els darrers anys.

Després d'una sèrie d'anys de bastants irregularitats, fet que ha estat una constant fins ara, sense aconseguir una bona marxa de l'Escola, ens trobem que essent batlle de la ciutat Francesc Rius i

Talet, persona molt interessada pel problema, es va nomenar director de l'Escola Francesc d'Assís Valls i Roquillo, que ho va ser fins a l'any 1905. En aquella època hi havia a l'Escola 40 cecs, 8 cegues i 63 sords-muts, entre nois i noies. Després d'això, l'Escola, que ja tenia una certa línia, ha de passar encara per llocs diferents abans no s'instal·la definitivament a Vila-joana (Vallvidrera), l'any 1920. Abans d'això, l'any 1910 ens trobem amb la incorporació a la institució dels llavors anomenats "anormals" (deficients), que en l'actualitat constitueixen la totalitat de la població de l'escola. Estructurades, o més ben dit desestructurades les coses d'aquesta manera, els alumnes de la institució van patir tots junts els mateixos trasllats i vicissituds, fins que, com ja hem comentat, va ésser instal·lada a Vallvidrera l'any 1920.

El marc pedagògic...

Després d'aquesta breu sinopsi històrica, ara voldríem reflexionar sobre tot el que va comportar durant aquests anys l'existència d'aquesta Escola i quins eren els seus veritables interessos i possibles "plantejaments educatius".

Si observem detingudament la història de l'escola fins ara, veiem que tant les persones com els continguts tenen un caràcter religiós, com a element primordial. És a dir el primer planteig i la primera necessitat sorgeix de donar als deficients (siguin del tipus que siguin) una informació religiosa, perquè com que reben la influència de l'aparell educatiu normal no pateixen, per tant, el seu rentat de cervell "religiós". Costarà molt de fer entendre que la necessitat dels deficients és rebre una educació que els permeti de moure's en el seu entorn vital sense dependre dels altres i que per tant el que cal és adequar els programes educatius a aquesta línia.

L'altre factor igualment nefast i, per tant, igualment castrador és el del paternalisme i proteccionisme, actituds que s'implanten en aquesta època i han tingut vigència fins ara. Tant aquest planteig com l'anterior impliquen una valoració menyspreadora del deficiente, que és considerat un ésser sense capacitat de decisió ni de

drets socials. Una anàlisi de la terminologia que s'ha emprat per a fer referència als deficients ens il·lustra sobre aquest punt, per exemple: "infeliços", "desgraciats", "anormals", etc.

En aquest sentit, trobem coses curioses com la que va passar l'any 1843, en què l'escola de cecs, deixant de banda la lectura, escriptura i aritmètica, en benefici de la religió, la moral, la història sagrada i la història d'Espanya, va nomenar responsable d'aquesta reforma un tal prevere Pau Reco-

lons. Aquest canvi va provocar irades protestes, que acabaren com era d'esperar amb l'expulsió d'uns quants alumnes. L'adquisició d'una línia de treball professional, tal com ja feiem notar abans, i la instal·lació definitiva de l'Escola fan avançar la institució. És deixa bastant de banda l'obscurantisme anterior i s'obre una avantguarda de treball amb els nens deficients a Catalunya.

A la nova radicació de l'Escola, la seva estructura orgànica queda dividida en tres, una per cada característica de la població, és a dir, cecs, sords-muts i deficients. Cada una amb un director, i un director general per a tot el centre, que ho és a la vegada de l'anomenat laboratori d'estudis i d'investigacions, annex a les tres escoles. Aquest laboratori no és sinó l'embrió del que en el futur serà l'equip tècnic, és a dir, un grup de professionals que treballa en equip i complementa amb la seva experiència i coneixements una comprensió del deficient més global i real. Tant en aquest punt com en d'altres que intentarem de fer notar, l'Escola durant aquesta època, llevat de determinades situacions que l'aboquen al fracàs, porta a terme una sèrie de programes que encara avui serien considerats avantguardistes.

A partir d'aquí, es porta a terme la racionalització de les tasques educatives que es fan amb els deficients i es deixen de banda voluntarismes inútils i superats. S'organitzen els programes amb vista a una preparació per a la vida, no com "l'asil anterior, que acaba d'atrofiar els sentits dels seus alumnes predisposant-los a l'ofici a què ja se sentien cridats per una mena d'atavisme: el denigrant ofici de la mendicitat".

El modelatge d'aquests programes té un llarg recorregut. Fins que no arriba a la tasca quotidiana, passa pel laboratori d'estudis i d'investigacions, que fa estudis d'antropologia, psicologia i pedagogia especial; tracta individualment l'alumne, en col·laboració amb els mestres, sota l'aspecte clínic, psicològic i social per a preparar adequadament la tasca pedagògica encomanada al personal de les escoles. Així doncs, el la-

Vista de Vila Joana (1922)

boratori es planteja de fer el reciclatge del personal dels centres i també d'assumir una tasca d'impartir pràctiques per als futurs professionals de l'educació especial, posant a l'abast els descobriments sobre les seves matèries que es van fent. Amb la seva evolució, es troben amb un inconvenient, les seves conclusions són excessivament clíniques, i per això es crea una coordinació pedagògica adjunta a cada direcció de cada escola, que té així un aspecte doble, el terapèutic i el pedagògic.

És evident que aquest canvi total en l'òptica de treball i el tractament de l'educació dels deficients, només es pot propiciar des d'un àmbit professionalitzat, que permeti a partir d'una metodologia de treball una consecució d'avanços pedagògics.

En aquesta línia de consecucions, trobem la implantació de jardins d'infància a cada una de les tres escoles per tal d'iniciar el procés en unes etapes anteriors a les escolars, i així s'evita que els nens arribin a les escoles amb una situació ja deteriorada i el treball és més rendible per a tothom.

Aquest modelatge no és sinó l'actual "estimulació precoç", és a dir, programes educatius des del naixement del nen deficient, fins a la seva incorporació a la vida escolar. Paral·lelament a aquestes qüestions en trobem altres de molt interessants, com són la implantació d'una àrea de creació musical per a aconseguir sensibilització i capacitat rítmica i millorar la motricitat de l'alumne.

En aquesta línia també s'estableixen unes activitats manuals, que tenen dues intencions: possibilitar un futur accés a un ofici i donar als membres una capacitat d'instrumentalització més completa.

Les activitats docents pròpiament dites tenien un component molt atractiu, i era la possibilitat, si el temps ho permetia, de fer-les a l'aire lliure aprofitant tots els elements que la natura oferia.

Però aquesta evolució es va veure abocada al fracàs, per dues raons de pes; una d'interna, la progressiva competència i rivalitat entre els tres directors de les escoles, que va portar a una ruptura defi-

nitiva l'any 1925; i l'altra, més important, que l'entorn social de l'època en què es donaren aquestes experiències no permetia una integració i un acolliment dels deficients un cop deixada l'Escola, i així es trobaren altre cop tancats a casa seva.

A partir d'aquest any (1925) a Vila Joana queden únicament els nens deficients. Els sords-muts i els cecs passen a altres dependències a la ciutat, escoles que segueixen la seva evolució; l'una, la de sords-muts, fins a la creació de l'actual centre fonoaudiològic, i la de cecs fins a la seva desaparició definitiva.

Com era de preveure, amb la guerra civil topem, i les seves nefastes conseqüències no perdonen la marxa de l'Escola, i la laboriosa tasca començada queda truncada durant tots aquests anys d'obscurantisme i terror educatiu, que tots hem patit i coneixem, perquè el retrocés i la repressió educatives que van caure sobre les escoles normals, també van incidir en les escoles i els esquemes educatius dels deficients, els quals van obligar altre cop a ocupar un segon terme en la societat i els van negar els drets que com a membres actius els pertocuen.

Els temps moderns

Prefereixo deixar de banda una exposició detallada d'aquests anys, que per altra banda no tenen gaire interès i ens sonarien a repetició de totes les anàlisis que darrerament es fan d'aquests 40 anys. Arribem, amb aquest estat de coses, a l'any 1973, en què s'inauguren les noves instal·lacions de l'escola i l'antiga passa a convertir-se en l'actual Museu Verdager. Les noves instal·lacions consten de cinc pavellons, escampats per una àmplia superfície excessivament gran, de manera que qualsevol trasllat és com una excursió i provoca una pèrdua considerable de temps. Cal pujar 350 escales per a arribar-hi, perquè està construïda en una muntanya amb molt de pendent, i això és un problema continu per a la població per a la qual inicialment s'havia "pensat". La distribució de l'espai és incoherent i absurda. Té amplis passadissos inútils, amb molts espais morts; falten en canvi coses tan

elementals com un pati per a jugar els nens. Respecte als materials i a la qualitat de la construcció, només voldria dir que en els quinze mesos que fa que estic a l'Escola, *sempre* he vist algun operari fer alguna reparació, i a vegades han coincidit més d'una persona, fent diferents reparacions alhora. Les portes no tanquen, la calefacció no escalfa, hi ha una piscina a l'escola que encara no ha funcionat mai, perquè sempre falla alguna cosa, etc. Així i moltes altres coses converteixen el disseny i la realització arquitectònica de l'actual espai de l'escola Vila Joana en el desori més important de Catalunya i part de l'estranger. Aprofito l'ocasió per a saludar l'arquitecte i la constructora que la fan fer.

Hem de considerar, a part d'aquest factor, el desinterès ben demostrat per l'Ajuntament anterior, desinterès en la marxa pedagògica, evidentment. Si hi afegim una desconexió total del treball realitzat pels diferents professionals, la inexistència d'una coordinació efectiva i una conflictivitat interna en augment, trobem l'estat en què el primer consistori elegit democràticament després de la guerra civil va trobar l'Escola, necessitada d'una intervenció urgent.

Aquesta intervenció es va fer l'any 1980 a partir de l'elaboració d'un pla d'actuació molt més general que el que afectava la mateixa escola i que integrava tota l'evolució educativa d'un deficient des del naixement, a la guarderia, l'escola i la formació professional, i la seva possible inserció laboral. Això, en l'àmbit escolar, es va traduir en una reforma bastant profunda i radical, que implica el personal, els programes, el control de qualitat del treball, la coordinació real, l'elaboració d'una línia d'escola coherent i àmplia, etc.

És evident que el programa és ambiciós, però és l'únic que es pot elaborar amb sentit comú, si no volem reproduir els esquemes del segle passat. És a dir, si volem una integració real del deficient a la societat, aquesta ha de passar per una inserció laboral i necessita una preparació instructiva i de relació social que implica totalment la institució familiar, no solament a l'escola sinó abans amb programes d'estimulació precoç. I per a fer això, cal una detecció immediata del deficient durant els primers mesos de vida. Aquesta última paraula és la que defineix la motivació final de tota aquesta actuació i la línia de treball que actualment portem a l'escola, la de preparar els nens i nenes per a la vida, i ara ens hi hem posat.

(Xavier Biosca i Badia)